

1 Les figures literàries

SABIES QUE...

Els mots poesia, poema i poeta provenen de l'arrel grega *poiein*, que significa «fer, fabricar, produir, executar». Etimològicament, doncs, la poesia és l'acció de crear una obra.

El llenguatge poètic juga amb l'expressió i comunica a partir de:

- El joc amb els sons de la llengua: d'aquí en resulten les figures literàries de l'àmbit fonètic.
- El joc amb les estructures lingüístiques: d'on es deriven les figures literàries de l'àmbit morfosintàctic.
- El joc amb els significats: d'on provenen les figures literàries de l'àmbit semàntic.

Figures literàries de l'àmbit fonètic

Les figures literàries de l'àmbit fonètic consisteixen a repetir un mateix so en un vers, a fer servir onomatopeies o a jugar amb paraules pràcticament idèntiques.

El joc amb els sons de la llengua té com a finalitat fer més expressiu el poema. És un recurs útil per aconseguir un determinat resultat acústic, per provocar sorpresa, per oferir una determinada significació. Les figures d'àmbit fonètic més usades són:

- L'al·literació, que consisteix a repetir un so vocàlic o consonàntic en un vers o poema per produir un resultat acústic determinat:

A peu, i a poc a poc, anem pujant.

GABRIEL FERRATER

- L'onomatopeia, que es basa en la imitació de sons naturals:

Sentia les campanes
—ding-dong! ding-dong! ding-dong!
dong!— de Santa Maria
del Mar —dong!— amollar
gansoneres llur fresa
d'ous de bronze...
Dong-dong...!

AGUSTI BARTRA

- La paronomàsia, que consisteix a escriure en un mateix vers mots molt semblants pel que fa a la forma:

Balla damunt la palla.

J.V. FOIX

- Digues quin tipus de joc fonètic presenten els dos títols següents:

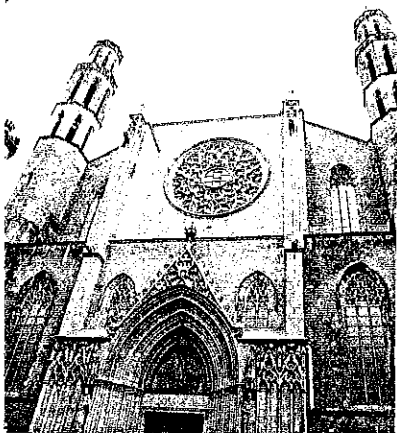
- a) El prefaci faci'l fàcil (títol d'un poema d'Enric Casassas)
- b) Cap al dard (títol d'un recull de poemes de Manuel Forcano)

- Escolta i llegeix aquests poemes, i assenyalat quina figura és la que apareix destacada en cada fragment:

1. T'enganyen. No són prou savis
els metges per a tornar-te,
benamada morta Marta,
la sang —i la mel— als llavis.

PERE QUART

Gabriel Ferrater
www.e-cruilla.cat/ferrater

Basílica de Santa Maria del Mar.
Barcelona.

2. Qui veu un gravat és com qui toca mare
Mumare, mumare, mumare: material de memòria,
El crít silent del mar, de les llàgrimes, de la nit.

BIEL MESQUIDA

3. El cap
del rap
no cap
al cap:
quin nyap!
MIQUEL DESCLOT

Llegeix els poemes següents i explica la situació que expressa cada un. Quina figura literària s'hi fa servir?

1. —Bla. Bla. Bla. Bla. Bla.
—Bli. Bli. Bli. Bli. Bli.
—Glu. Glu. Glu. Glu. Glu.
S'adonen que tots enraonen
ahora i callen.)
(Durant el silenci s'adonen
què no diu res ningú, i hi tornen.)
—Bla. Bla. Bla. Bla. Bla.
—Bli. Bli. Bli. Bli. Bli.
—Glu. Glu. Glu. Glu. Glu.

GUILLEM VILADOT

2. És així, si us plau
—Toc toc.
—Qui és?
—La Mort.
La Mort ve descalça;
quan se'n va duu socs
que van fent
cloc... cloc... cloc... cloc...
—Toc toc.
—Qui és?

- Toc toc.
—Qui és?
—Toc toc.
—Qui és?
—Toc toc
—Qui és?
Qui és?
Qui és?
cloc... cloc... cloc... cloc...

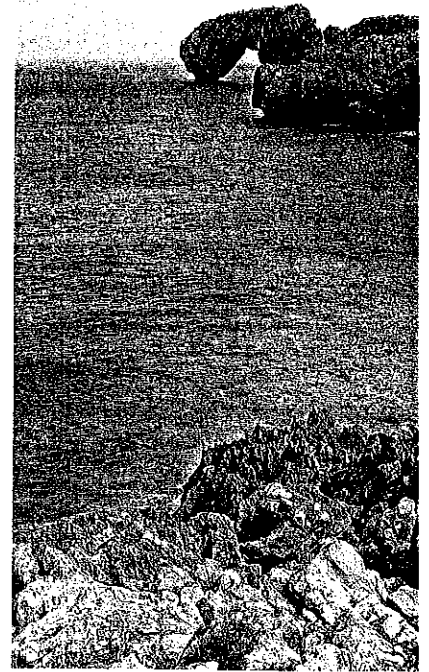
VICENT ANDRES ESTELLES

Llegeix aquest fragment de poema i respon les preguntes següents:

No recordo d'aquell petit jardí
sinó una enorme pedra freda on sèiem,
les roses grogues, unes peres d'aigua,
els dies llargs travessats amb tricicle,
l'olor de fongs i vinagre al celler;
i el llòbrec soterrani on em tancaven
entre patates i cadires velles:
un infern de butxaca on vaig aprendre
l'ofici de queixar-me i esqueixar-me.

ANTONI PUIGVERD

- a) De quin tema tracta?
b) Quin tipus de figura de l'àmbit fonètic presenta?
c) Com interpretes l'expressió «un infern de butxaca»?

Figures literàries de l'àmbit morfosintàctic

Les figures literàries de l'àmbit morfosintàctic consisteixen habitualment a:

- **Repetir mots i estructures.** És un recurs molt utilitzat per posar èmfasi en determinats elements.
- **Eliminar alguns elements de la frase.** Amb aquest recurs el vers pren un ritme més accelerat.
- **Alterar l'ordre de la frase.**

Les figures relacionades amb la repetició d'elements són:

- **L'anàfora**, que consisteix a repetir una o més paraules a l'inici d'alguns versos.

Ni que només fos
per veure't la claror dels ulls mirant al mar.
Ni que només fos
per sentir el freu d'una presència.
Ni que només fos
poder-nos dir un altre adéu serenament.

LLUIS LLACH

- **El paral·lelisme**, que es basa en la repetició d'estructures gramaticals.
Què diuen per la ràdio?
Tinc fred, tinc por, tinc fam.

J.V. FOIX

- **El polisíndeton**, que consisteix a repetir conjuncions de coordinació.
De sobte, a l'una, esperançant la vida,
la gent s'adreça com la mar revolta:
i corre, i es para, i torna a córrer, i crida,
i callà après, i tremolant escolta...

ÀNGEL GUIMERA

La figura relacionada amb l'absència d'elements és:

- **L'asíndeton**, que consisteix a suprimir conjuncions de coordinació.
Desparo taula i nego dins de l'aigua
desig, rellotge, orenga, plats, cor, casa.

M. MERCE MARÇAL

Les principals figures relacionades amb l'alteració de la sintaxi són:

- **L'encavalcament**, que es produeix quan les estructures sintàctiques no coincideixen amb el límit del vers. Per exemple, una mateixa frase que s'escriu al llarg de dos o més versos diferents.

El camí és llarg i no pas
sempre recte A voltes cal
canviar de ruta, i a cada
contrada podem trobar nous
paisatges, no sempre del tot
nítids, però el gest fidel...

QUIMA JAUME

- L'hipèrbaton, que es basa en l'alteració de l'ordre habitual dels elements d'una frase (subjecte + predicat).

El tràngol gronxa les naus
i a punta d'alba llanguixen
la llusor dels estels,
la remor de la taverna.

TOMAS GARCES

TEXT 1

Aiguamarina

Voldria ni molt ni poc:
ésser lliure com una ala
i no mudar-me del lloc
platejat d'aquesta cala;
i encendre el foc
del pensament que vibra
i llegir només un llibre
antic,
sense dubte, ni enveja, ni enemic.
I no saber on anirem,
quan la mort ens cridi al tàlem:
creure en la fusta del rem
i en la fusta de l'escàlem.

I fer tot el que fem,
oberts de cor i de parpelles
i amb tots els cinc sentits;
sense la por de jeure avergonyits
quan surtin les estrelles.

Comprendre indistintament
rosa i espina;
i estimar aquest moment
i aquesta mica de vent
i el teu amor, transparent
com una aiguamarina.

JOSEP M. DE SEGARRA

mudar: canviar.
tàlem: llit.
escàlem: tija vertical a proa a la qual
es fixa el rem.
jeure: anar a dormir.
indistintament: sense distinció.

- 5 Llegeix el poema i assenyala-hi les figures literàries següents:

- a) anàfora
- b) paral·lelisme
- c) polisíndeton
- d) encavalcament

- 6 Fes el recompte mètric del poema i indica'n la rima.

- 7 Explora totes les possibilitats d'ordre de les frases següents. Com es diu la figura literària que estàs creant?

- a) Marta, ets el meu amor.
- b) El meu dol, amor, durà tota una vida.
- c) La soledat del port colpia l'ànima dels mariners.

- 8 Completa els poemes següents tot repetint les paraules inicials tal com s'indica. Com se'n diu, d'aquesta figura?

- a) Era infant i empaitava la lluna.
Era .
- b) No em preguntis, amor, .
- c) Aquella vella olor .
- d) Quan sigui gran, .

- 9 Expressa la idea que transmet aquesta frase de diferents maneres, tot recorrent a les figures literàries de l'àmbit morfosintàctic:

La mort, germà, és com una vella amiga.

Tranvia de Praga (Txèquia)

10 Llegeix aquests poemes i fes les activitats següents:

1. Si em vaga...

Viuré, si em vaga encara de viure,
supervivent d'un cant remot.
Viuré amb la cella corrugada
contra les ires, contra el llot.
Viuré dreçant-me com un jutge,
només mirant, sense dir mot,
com la paret en el seu sòtol,
com una pedra en el seu clot.

JOSEP CARNER

2. El món és bell, és amable la vida.

Amb aquest vers inicia el teu cant.
T'hi ben present que el teu cant ha de ser
com un carrer, ple de gent i de coses;
com un carrer, per on passen tramvies;
com un carrer: i per l'aire, balcones.
D'ací endavant, pots escriure el que vulgues.
Un déu ocult et durà de la mà.
No te'n refies.

VICENT ANDRÉS ESTELLES

em vaga: tinc ganes.
corrugada: arrugada.
sòtol: base d'una paret.
tin: tinges.

- Assenyala les repeticions que es produeixen en un poema i en l'altre i digues quin tipus de figura és en cada cas.
- Localitza algun encavalcament.
- Fes el recompte sil·làbic del primer poema, indica'n la rima i digues quin tipus d'estrofa és.
- Fixa't que, en el primer poema, l'autor es planteja la vida amb una actitud de lluita contra la injustícia. Assenyala els versos en què s'expressa aquesta idea.
- Interpreta el segon poema a partir de la frase «el teu cant ha de ser com un carrer».

11 Assenyala quin tipus d'element falta en la sintaxi del poema següent i digues com s'anomena aquesta figura literària:

Drap de la pols, escombra, espolsadors,
plomall, raspall, fregall d'esparg,
camussa,
sabó de tall, baieta, lleixiu, sorra,
i sabó en pols, blauet, netol, galleda.

Cossi, cubell, i picamatalassos,
esponja, pala de plegar escombraries,
gibrell i cendra, salfumant, capçanes.

Surt el guerrer vers el camp de batalla.

M. MERCE MARÇAL

camussa: una mena de drap.
cossi: recipient per fer-hi la bugada.
gibrell: recipient per rentar-hi plats.
capçanes: draps que es posen al cap per portar-hi pesos.

12 Digues qui és el guerrer en el poema de l'activitat anterior i quin escenari és el camp de batalla.

Figures literàries de l'àmbit semàntic

El significat d'un mot es pot expressar des de dos punts de vista:

- **Objectiu:** és la definició de diccionari, que explica característiques comprovables.
- **Subjectiu:** és l'expressió del significat a través de relacions amb altres elements de la realitat. Aquestes relacions s'estableixen a partir de la percepció i la sensibilitat individuals.

El joc poètic en el camp semàntic és, doncs, un joc de **relacions entre significats**. Les relacions poden ser de tres tipus:

- **Entre semblants.** S'explica com és una cosa a partir de la semblança que presenta amb altres elements. Per exemple, podem expressar el sentit de la vida a partir de la imatge del camí, de la presó, del vol d'un ocell...
- **Entre contraris.** Es diu com és una cosa a partir d'un concepte contrari. Per exemple, podem explicar la vida en relació amb la mort; el dia, amb la nit; l'ombra amb la llum...
- **Entre diferents.** S'expressa un concepte a partir de mots que provenen de camps diferents. Per exemple: *la freda i dolça llum de l'albada* (freda és un adjectiu que pertany al camp de la percepció tàctil; *dolça*, al camp de la percepció gustativa).

Les principals figures que mostren **relació entre semblants** són:

- La **comparació**, que consisteix a associar dos elements (un de real i un d'imaginari) que presenten una relació de semblança. Generalment, s'uneixen a partir d'un nexce: *com*, *talment*, *així com*...

és com un nen / que sap poesies. (R. M. RILKE)

NEXE ELEMENT IMAGINARI

- La **metàfora**, que converteix en idèntics dos elements que s'assemblen d'alguna manera. Hi ha dos tipus de metàfores:

- **Metàfora impura:** són presents els dos termes, el real i l'imaginari.

és una bruixa amb els cabells molt llargs. (M. MERCE MARÇAL)

ELEMENT IMAGINARI

- **Metàfora pura:** el terme real és substituït per l'imaginari.

Quan amb son preciós robí / l'aigua d'itxosa tocà... (FV GARCIA)

ELEMENT IMAGINARI

(: els seus llavis)

- La **personificació**, que consisteix a atribuir qualitats humanes a animals, objectes...

Ara ha vingut la primavera / i l'hivern, plorós, ha fugit. (TOMAS GARCES)

Una figura que expressa **relació entre contraris** és:

- L'**oxímoron**, que associa conceptes contraris de manera contigua.

La duresa de la sina / La fredor d'una mà amiga

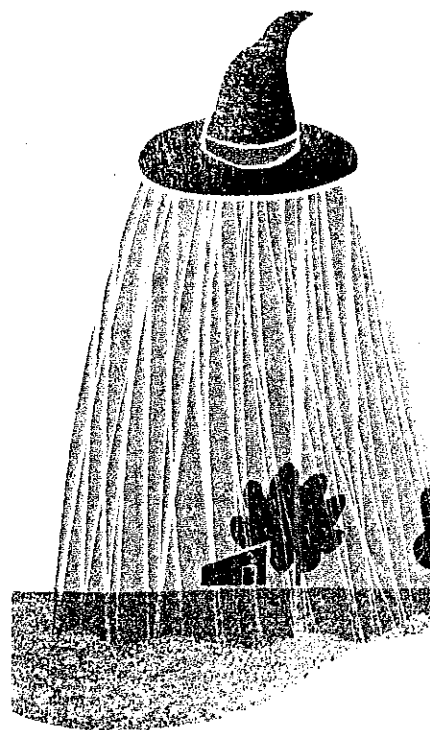
La principal figura que parteix de la **relació entre diferents** és:

- La **sinestèsia**, que consisteix a associar dos elements que provenen de camps sensorials diferents.

... he dit blanques. (SALVADOR ESPRIU)

paraules → percepció acústica

blanques → percepció visual

13 Destria, en cada cas, el significat objectiu del subjectiu i crea un altre significat de tipus subjectiu:

nit	Part del dia natural compresa entre la posta i la sortida del sol.	El mantell silent que embolcalla, inevitablement, la terra.
amor	L'agredolç de la vida.	Inclinació o afecció viva envers una persona o cosa.
mort	El camí sense retorn.	Cessació de la vida.
pàtria	Terra on hom ha nascut; país al qual hom pertany com a ciutadà.	La mare terra.
full	L'enigma.	Tros de paper rectangular.

14 Inventa significats subjectius a partir de les definicions següents. Posa'ls en comú a la classe i comenteu les aportacions de tots:

- llum*: Agent físic capaç d'impressionar els òrgans de la vista i que permet de veure els cossos.
- dolor*: Sofriment d'una part del cos que causen certes lesions.
- somni*: Imaginació de coses impossibles o que es creuen impossibles; projecte que sembla no tenir cap probabilitat de realitzar-se.
- terra*: Món en què vivim.

15 Indica l'element real i l'element imaginari en cada una de les comparacions següents i comenta'n el sentit:

- Amor, aquesta força imperiosa que es refà, com la mar, en les tempestes.

PERE QUART

- Una dona sense un home és com un peix sense bicicleta.

ANONIM

- Com una amada silenciosa s'ajau la nit damunt dels blats.

JOAQUIM FOLGUERA

- Tota la meua vida es lliga a tu com en la nit les flames a la fosca.

BARTOMEU ROSSELLO-PORCEL

16 Localitza les metàfores dels fragments següents, indica'n l'element real i l'element imaginari i digues si són pures o impures:

- El dia és un vaixell que avança dissolent-se i és un gran arbre immemorial la nit.

JOSEP CARNER

- Catalunya rep la saba dels mugrons dels Pirineus, i no vol ésser esclava sinó del mar que té als peus.

ÀNGEL GUIMERA

- A l'amat he donades totes les claus; jo tinc totes les seves, i fem les paus.

CLEMENTINA ARDERIU

Clementina Arderiu
www.e-cruilla.cat/arderiu

4. Dispersa i vehement,
la vida és l'abegot
que brunz un sol instant
i es perdrà dins la tarda;
no el riu, solemne i dòcil,
que lliurarà les aigües a una mar
que el faci perdurable.

MIQUEL MARTÍ I POL

TEXT 2

L'oblit

Mon oblit és com el riu
allà al peu de la carena,
que no torna al lloc nadiu
i la plana l'asserena.

Mon oblit és com el ras
part damunt de la quintana,
que esvaeix el so del pas
i on la veu es fa llunyana.

Mon oblit és com el vent
que perdé l'empenta brava
i es perfuma lentament
de les flors que menyspreava.

JOSEP CARNER

nadiu: on va néixer.
asserena: calma.
ras: pla del nivell que ateny una cosa.
part damunt: més amunt.
quintana: camp, pastura.
esvaeix: desfà.
empenta: força.

- 17 Indica amb quins elements imaginaris compara el poeta l'oblit i digues què tenen en comú.
- 18 Fes el recompte mètric dels versos i assenyala la rima.
- 19 Compon un poema a imitació de l'anterior en què estableixis tres comparacions.

TEXT 3

Runa

Mira: jo sóc una paret. Els pares van alçar-la
maó sobre maó fins a la mida
que veus, una paret de casa humil.
Fixa't com es clivella,
com va esfondrant-se a poc a poc amb sord,
feixuc estrèpit.

Però ja a terra tot,
amb mans obreres de paraula,
nit rere nit,
pacientment plego la runa
i novament edifico.

es clivella: s'esquerda.
esfondrant-se: ensorrant-se.
feixuc: pesant.

JOAN VINYOLI

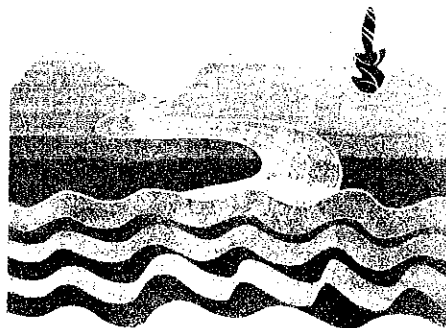
- 20 Fixa't que tot un poema es pot construir a partir d'una metàfora. Llegeix el text 3 i estableix la correspondència entre l'element real i l'imaginari.

TEXT 4

Els meus pits són dos ocells engabiats
quan els teus dits els cerquen
per entre les fulles i les flors del vestit.

Però quan fulles i flors cauen a terra
—que el desig porta dallal—,
són dos peixos que et fugen de les mans
en les crestes nevades de la mar.

M. MERCE MARÇAL

cerquen: busquen.
dalla: eina per segar l'herba.
crestes: parts més elevades.

1 Observa que aquest poema també es basa en dues metàfores. Si l'element real són els pits, quins són els dos elements imaginaris amb què es comparen?

2 Digues com interpretes la frase següent, tenint en compte que les fulles i les flors es refereixen a l'estampat del vestit:
...quan fulles i flors cauen a terra...

3 Fixa't que la poetessa planteja dues idees oposades a la primera i la segona estrofa. Analitza-les completant aquest esquema:

	opressió	
sense vestit	llibertat	peixos que et fugen de les mans

TEXT 5

Els fonaments duren i callen,
les portes amen els discrets
i la finestra tafaneja
i les parets guarden secrets.

La casa, niu de tantes vides,
estotja amor, demana pau.
Al carreró més trist, encara
ulla una cinta de cel blau.

JOSEP CARNER

tafaneja: vol assabentar-se dels
afers dels altres.
estotja: guarda.
ulla: mira.

1 Llegeix atentament el text 5 i fes les activitats següents:

- Digues quins elements estan personificats. Quines qualitats humanes s'atribueix a cada un?
- Indica la figura literària que hi ha en aquests fragments:
La casa, niu de tantes vides...
...una cinta de cel blau.
- Assenyala l'anàfora que apareix al poema.

2 Compta les síl·labes de cada vers i indica la rima. Quin tipus d'estrofa utilitza el poeta?

26 Explica el tema de què tracta el poema i comenta'n el significat.

Assenyala en aquest fragment l'oxímoron que hi ha:

Aquella nit de l'any dels auguris ferotges,
assegut davant d'ella al vagó solitari
on el fred mastegava tuf de tabac difunt,
travessant les foscors de la por de la guerra,
jo em veia il·luminat, encès com una torxa
dintre d'una caverna de paüra i enigma.

AGUSTI BARTRA

auguris: presagis.
paüra: por intensa.

TEXT 6

El cel prepara secrets
murmuris de mandarina.
I les riberes del vent
esgarrien taronjades.

El sucre de l'aire em fa
pessigolles a la cara,
amb confitures de flor
i xarops d'esgarriança.

BARTOMEU ROSSELLO-PORCEL

esgarrien: fan perdre el camí.
esgarriança: estremiment, tremor.

Observa que en aquest fragment abunden les sinestèsies. Indica-les i digues quins àmbits sensorials es relacionen en cada cas.

Localitza la personificació que hi ha al text.

Llegeix els fragments següents i assenyala les personificacions, els oxímorons i les sinestèsies que hi trobis:

1. Navego contra corrent.
Hi vaig quan en tornen.

Abans de pensar em repenso.
Ploro i somric en silenci
i en soledat.

PERE QUART

2. La nit pujava
lentament per l'escala;
i l'escoltàvem,
amb pànic, en silenci,
per veure on s'aturava.

VICENT ANDRÉS ESTELLES

3. Oh, el meu vell, molt vell país!
¡Oh, la seva desmenjada mort,
la incapacitat de les places per aixecar-se
en un salat crit de tempesta!

FRANCESC PARCERISAS

4. Tot l'espai
té una flaire de cants d'ocell.

ALBERT RAFOLS-CASAMADA

5. Sense enyor
se'ns va morint la llum, que era color
de mel, i ara és color d'olor de poma.

GABRIEL FERRATER

6. Sóc vell com la teva mort,
sóc jove com la teva vida.

JORDI SANSANEDAS

7. Com fer-se pas, però,
entre tants records,
tanta presència absent,
tanta, tan quotidiana recança?

MARTA PESSARRODONA

desmenjada: que no té ganes de fer res.
flaire: olor.
recança: sentiment de pena per haver fet o deixat de fer alguna cosa.